

Lausunto

16.02.2024

Asia: VN/32207/2022

Hallituksen esitys etäyhteyksien edistämisestä oikeudenkäynneissä

Lausunnonantajan lausunto

Lausuntonne yleisesti esityksestä

YK:n yhteydessä toimiva Euroopan kriminaalipolitiikan instituutti HEUNI toteaa yleisesti ottaen pitävänsä luonnosta hallituksen esitykseksi varsin onnistuneena. Haluamme nostaa esille muutaman täsmennysehdotuksen sekä korostaa vähemmälle huomiolle jääneitä, mutta näkemyksemme mukaan keskeisiä näkökulmia.

Pidämme erityisesti onnistuneina muotoiluja liittyen luotettavuuden (uskottavuuden) arviointiin, jotka ovat käsityksemme mukaan ajankohtaisen tieteellisen tutkimusnäytön mukaisia. Todettakoon kuitenkin, että tutkimusnäyttöä asianosaisten kertomusten arvioinnista etänä versus kasvokkain on varsin niukasti. Varsinkin pandemian jälkeistä, pohjoismaissa toteutettua tutkimusta ei juurikaan ole. Tämänkaltaista tutkimusta tarvitsemme jatkossa, jotta voimme arvioida etänä tapahtuvan kuulemisen mahdollisia odottamattomia vaikutuksia.

4.2. Pääasiallisista vaikutuksista: Kuten luonnoksessa hallituksen esitykseksi tuodaan esille, Suomessa pidettäneen olennaisempaan, että tuomioistuinmenettely koetaan oikeudenmukaiseksi kuin että se koetaan arvovaltaiseksi ja juhlavaksi. Arvioitaessa asianosaisten kokemuksia oikeudenkäynnistä vaikuttanevat kokemukseen sellaiset seikat kuin kohtaaminen, prosessin tehokkuus, kuulluksi tuleminen ja käsitys oikeudenmukaisuudesta. Olisi erinomaisen tärkeää tehdä suomalainen tutkimus/selvitys siitä, kuinka asianosaiset kokevat etäyhteydellä tapahtuvat kuulemiset – onko esimerkiksi olemassa riski, ettei asianosainen koe pystyvänsä kertomaan kaikkea haluamaansa, että hän kokee jäävänsä ulkopuoliseksi tai ettei hän koe prosessia yhtä luotettavana? Australian olosuhteet (joihin hallituksen esityksessä viitataan Rowdenin ja kumppaneiden tutkimusten kautta, ja joissa tuomarilla mm on peruukki) ovat varsin erilaiset kuin Suomen. Kuitenkin asianosaisten kokemus prosessin oikeudenmukaisuudesta on mitä tärkein tekijä, kuten muistiossakin todetaankin. Koko oikeuslaitoksen arvioitu luotettavuus nojaa vahvasti tähän. HEUNI tukee hallituksen esityksen muutosehdotuksia laajasti mutta korostaa, että on tärkeää seurata niiden vaikutuksia nimenomaan keräämällä tietoa asianosaisten kokemuksista sekä tehdä mahdollisesti tarvittavia korjausliikkeitä, kerättyjen kokemusten perusteella.

4.2.2. Kuten todetaan, tuomarin tapa johtaa prosessia nousee keskeiseksi seikaksi ja tätä asiaa tulee painottaa vielä vahvemmin. HEUNIn näkemyksen mukaan on olennaista laatia selkeä ohjeistus tuomareille siitä, miten esitellä prosessin kulku asianosaisille, miten varmistaa etätilan turvallisuus ja toimivuus, millainen kameravinkkeli on paras, miten tauottaa istunto kun kuullaan etänä jne. Tuomioistuinviraston on myös tarjottava koulutusta oikeuslaitoksen ammattilaisille näistä kysymyksistä. Jos asia jätetään yksittäisten tuomareiden vastuulle, lienee todennäköistä, että etäyhteyksien käytännön soveltamisessa tulee esiintymään suurtakin hajontaa.

Edelleen samassa kohdassa 4.2.2 todetaan ”Pääosin etäosallistuminen ja kuuleminen etäyhteyksien välityksellä suoritettaisiin sekä asianosaisten että todistajien ja asiantuntijoiden osalta toisen viranomaisen luota. Selvää on, ettei asianosaista, todistajaa tai asiantuntijaa voida vastentahtoisesti velvoittaa käyttämään omaa päätelaitettaan.” HEUNI ehdottaa tähän kohtaan tarkennusta: varsinkin arkaluontoisissa (esim. henkilöihin kohdistuva väkivalta) tai salassa pidettävissä jutuissa kuuleminen toisen viranomaisen luota tulisi olla sääntö. Tämä varmistaisi, että asianosaisia kuultaisiin mahdollisimman turvallisissa olosuhteissa ja voitaisiin rajoittaa sitä riskiä, että asianosaiseen kohdistuu epäasiallista painostusta.

Mitä mieltä olette ehdotetuista pykälistä, jotka koskevat tuomarin osallistumista oikeudenkäyntiin etäyhteydellä (OK 2:15-16)?

Ei huomautettavaa

Mikä on mielipiteenne etäoikeudenkäynnin julkisuutta koskevasta pykälästä (OK 2:17)? Pidätkö asianmukaisena, että julkisuuden toteuttamisen keinot jätetään tuomioistuimen harkintaan?

HEUNIn näkemyksen mukaan kohdassa 4.1.3 oleva muotoilu on hyvä, koska se varmistaa julkisuuden takaamisen samalla kuin huomioidaan riittävällä tavalla asianosaisten suojeleminen. Kuten muistiossa on todettu, oikeudenkäyntien striimaus olisi potentiaalisesti hyvin riskialtista asianosaisille monesta eri syystä. Toivomme, että tämä muotoilu tai sen taustalla oleva ajatus säilyy.

Mitä mieltä olette todistelun vastaanottamista etäyhteydellä koskevan momentin (OK 17:52.1) lisäedellytysten kumoamisesta?

HEUNI tukee lisäedellytysten poistamista, siitä(kin) syystä, etteivät ne ole yksiselitteisiä (erityisen ongelmallinen on ykköskohta liittyen uskottavuuden arviointiin).

Mielipiteenne ilman näköyhteyttä tapahtuvaa kuulemista koskevista momenteista (OK 17:52.2-3)?

HEUNIn näkemyksen mukaan kohta 1 tulisi kokonaan poistaa, eli ”kuultavan kertomuksen uskottavuutta voidaan luotettavasti arvioida ilman hänen henkilökohtaista läsnäoloaan pääkäsittelyssä”. Muotoilu on ongelmallinen ja joutaa historiaan. Lause jättää avoimeksi sen, miten uskottavuus määriteltäisiin ja kuka sen pystyisi arvioimaan. Jos ja kun kyse on suullisen näytön arvioinnista, tämänhetkinen tutkimustieto ei tue käsitystä, jonka mukaan henkilön näkeminen auttaisi arvioimaan hänen kertomansa sisällön luotettavuutta paremmin kuin pelkkä kuuleminen. Oikeuspsykologisen tiedon mukaan näköyhteys ei tuo mitään lisäarvoa luotettavuuden arviointiin. Itse asiassa löytyy jopa vastakkaista näyttöä, eli että arviointi voi olla helpompaa pelkästään kuullun perusteella, mikä voi liittyä siihen, että arvioissa saatetaan liikaakin ottaa vaikutteita henkilön ilmeistä yms., jotka eivät kuitenkaan ole merkityksellisiä luotettavuutta arvioitaessa (k.s. esim. Caso, Maricchiolo, Livi, Vrij, & Palena, 2018 sekä Davis, Markus, & Walters, 2006). Toinen asia on toki arvioida niitä olosuhteita, joista käsin asianosaista kuullaan. Jos tästä on kyse, se tulisi kirjoittaa auki, sillä nykyisellään lause jättää virheellisen vaikutelman siitä, että asianosaisten näkeminen parantaisi mahdollisuuksia tehdä luotettavaa arviota hänen kertomastaan.

Mitä mieltä olette ehdotetuista oikeudenkäymiskaaren ja rikosoikeudenkäyntilain pykälistä, joiden nojalla asianosaisten osallistuminen oikeudenkäyntiin voitaisiin määrätä toteutettavan etäyhteyden välityksellä (OK 12:8.5 ja ROL 8:13.5)?

-

Mitä mieltä olette pakkokeinojen ja poissalon seuraamusten käyttöalan laajentamisesta koskemaan etäyhteydellä tapahtuvaa valmisteluistuntoa (OK 5:15 d ja ROL 7:14 a kumoaminen) ja kattamaan osallistumisen etäyhteydellä myös muualta kuin toisessa tuomioistuimessa tai muun viranomaisen luona (OK 12:8.4 ja ROL 8:13.4)?

-

Mielipiteenne etäyhteyden käyttöalan laajentamiseen koskemaan tunnustamisoikeudenkäyntiä (ROL 8:13.5 kumoaminen)?

-

Onko teillä muuta lausuttavaa esityksen johdosta?

-

Korkman Julia
HEUNI - YK:n yhteydessä toimiva Euroopan kriminaalipolitiikan instituutti